

سفرها و سفرنامه‌های برادران شرلی

• محسن جعفری‌مذهب

در زمان ناصرالدین‌شاه این کتابچه توسط آوانس خان به فارسی ترجمه و در سال ۱۳۳۰ قمری با عنوان سفرنامه برادران شرلی منتشر شد. سپس به صورت افست چندبار دیگر به چاپ رسید و اکنون مهم‌ترین منبع فارسی آگاهی‌های ما ایرانیان محسوب می‌شود. تطبیق متن چاپی سال ۱۳۳۰ قمری با متن انگلیسی سال ۱۸۲۵ لندن، نشان از اشتباهات و استنباطات نادرست مترجم در ترجمه متن انگلیسی دارد. او بعضی از مطالب را گاه جا انداخته، گاه اسامی را حذف کرده، در زمان تغییراتی داده، تواریخ را اشتباه آورده و برای روشن شدن متن مطالبی بدان اضافه کرده، در چاپ کتاب نیز بعضی از این اشتباه‌ها آمده و بر آن‌ها افزوده شده است.

به عنوان مثال برای من به عنوان یک گیلانی به کشتی نشستن سرآنتونی شرلی در «بندر انزلی» جالب بود^۲، در حالی که می‌دانیم بندر انزلی در دوره صفوی وجود نداشته و در دوره ناصرالدین‌شاه ساخته شده است. مراجعه به متن انگلیسی این موضوع را به من فهماند:

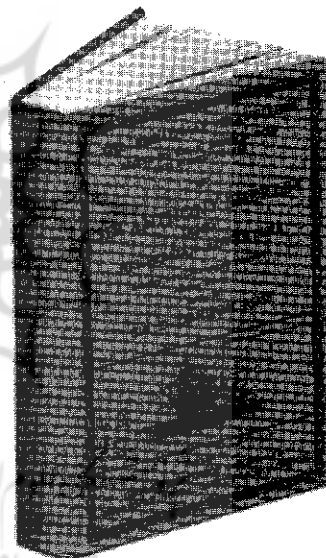
“And he was to come to us at [], where we were to take shipping...” p.96

مترجم فارسی که در زمان خود، انزلی را به عنوان بندر اصلی گیلان می‌شناخت، در جای خالی فوق نام انزلی را افزوده است. نمونه این اضافات و کاستی‌ها کم نیست. بنابراین اگر قرار باشد کتاب سه برادر تنها متن موثق سفرهای برادران شرلی باشد (که اینگونه نیست) باید دوباره ترجمه گردد.

زمانی که در سال ۱۹۳۳ سر ادوارد دنیس راس، کتاب سر آنتونی شرلی و سفرهای ایرانی او^۳ را منتشر کرد، افزون بر مقدمه‌ای بسیار عالی^۴، منبع شناسی ارزشمندی از منابع اصیل مرتبط با خاندان شرلی را نیز ارائه داد.

سر توماس شرلی، پدر برادران شرلی (۱۵۴۲-۱۶۱۲ م / ۹۴۹-۱۰۲۱ هـ) سه پسر داشت: توماس (۱۵۶۴-۱۶۲۰ م)، آنتونی (۱۵۶۸-۱۶۳۵ م)، رابرت (۱۵۸۱-۱۶۲۶ م).

توماس شرلی (پسر) در سال ۱۵۶۴ میلادی / ۹۷۱ هجری در انگلستان به دنیا آمد و به عنوان پسر بزرگ‌تر، مسئول

درباره سفرها و مأموریت‌های برادران شرلی، از همان آغاز مأموریت‌شان، کتاب‌ها، رساله‌ها و یادداشت‌هایی توسط خودشان یا همراهان و معاصرانشان نوشته شده که بعضاً در همان زمان انتشار یافته‌اند.

در سال ۱۸۲۵ میلادی / ۱۲۴۰ هجری کتابی به سفارش «شرکت هرست، رابینسون» (Hurst, Robinson & co) در چاپخانه دی.اس. موریس لندن منتشر شد که سه برادر: یا سفرها و ماجراهای سرآنتونی، سررابرت، و سرتوماس شرلی در ایران، روسیه، ترکیه، اسپانیا و غیره نام داشت.^۱ این کتاب جیبی که بدون نام کوشنده و نویسنده مقدمه به چاپ رسید با ۲۰۴ صفحه (کادر مطالب ۶۰×۱۱۰ مم)، داستان گونه‌ای بود گردآوری شده از آثار مختلف درباره برادران شرلی، که ارزش علمی خاصی نداشت.

از سفرهای برادران شرلی گزارش‌های فراوانی در دست است:

۱ - سفرنامه‌ها و گزارش‌های نوشته شده توسط برادران شرلی

۲ - سفرنامه‌ها و گزارش‌های نوشته شده توسط همراهان و هم‌عصران برادران شرلی همچون من وارینگ، ویلیام پری، ابل پینسون، سر توماس هربرت، پورچاس، گرانژه، دادسورث، جان استوو، رابرت استودارت...

۳ - پژوهش‌ها و نوشته‌های بعدی براساس منابع دسته اول و دوم

کاروان سرای کاشان، دوره صفویه

به اصفهان رفت، در آن جا لقب «میرزا» گرفت و میرزا آنتونیو نامیده شد. آنتونی فنون تویخانه و تفنگ را به ایرانیان آموخت. ارتش ایران حدود «پانصد عراده توپ برنجی و شصت هزار تفنگ داشت.»

در سال ۱۰۰۷ هـ / ۱۵۹۹ م، شاه عباس آنتونی شرلی و حسین علی‌بیک بیات را مأمور رساندن نامه‌های خود به شاهان اروپا و درخواست اتحاد با آنان علیه دولت عثمانی کرد. ایشان در ۱۵ ذی‌حجه ۱۰۰۷ هـ / ۹ ژوئیه ۱۵۹۹ م. از اصفهان حرکت کرده و یک ماه بعد در گیلان به کشتی نشستند. به دلیل آشفتنگی دریا، دو ماه بعد به آستارا خان رسیده و پس از دو ماه و نیم دیگر وارد مسکو شدند و مورد استقبال بوریس گودونف، تزار روسیه قرار گرفتند. ظاهراً در موقع اقامت در مسکو بود که آنتونی شرلی گزارشی از سفر خود را به انگلستان فرستاد. این گزارش در سال ۱۶۰۰ م. در لندن منتشر گردید (بنگرید به نخستین کتاب معرفی شده).

مسافران پس از شش ماه اقامت در مسکو، در آوریل ۱۶۰۰ م / شوال ۱۰۰۸ هـ. از راه شمال روسیه و اقیانوس منجمد شمالی قصد آلمان کرده و از طریق بندر آرخانگلسک، پس از یک ماه و نیم وارد بندر اشتود در آلمان شدند. در این بندر ویلیام پری، منشی سرآنتونی، با چند نامه و پیام به سوی انگلستان رفت و خاطرات سفر خود و سر آنتونی شرلی را در همان سال در لندن منتشر کرد (بنگرید به دومین کتاب معرفی شده). آن‌ها در پاییز سال ۱۰۰۹ هـ / ۱۶۰۰ م، در پراگ به خدمت

رسیدگی به املاک خانوادگی شد. او در سال ۱۶۰۴ م / ۱۰۱۳ هـ. به دستور ملکه الیزابت، پس از ناامیدی از برادرانش (رابرت در ایران بود و آنتونی پس از کاتولیک شدن به اسپانیا رفت) به شرق آمد اما به دست عثمانیان اسیر شد و به زندان افتاد.

زمانی که رابرت شرلی در سال‌های ۱۰۱۳ و ۱۰۱۴ هـ / ۱۶۰۴ و ۱۶۰۵ م برای جنگ با عثمانی در غرب بود، پس از اسارت سی تن از امیران عثمانی، شرط آزاد کردن آنان را آزادی برادرش توماس دانست که مورد پذیرش قرار نگرفت. در جنگی دیگر شصت تن از امیران عثمانی اسیر شدند و شاید این بار به شرط رابرت شرلی گردن نهادند، زیرا توماس شرلی پس از سه سال اسارت آزاد شد و در سال ۱۶۰۷ م / ۱۰۱۶ هـ به انگلستان بازگشت. در همان سال بود که او خاطرات خود و برادرانش را در لندن منتشر کرد (بنگرید به سومین کتاب معرفی شده).

آنتونی شرلی در سال ۱۵۶۸ / ۹۷۶ هـ. در انگلستان به دنیا آمد و پس از تحصیل در دانشگاه آکسفورد، وارد خدمت سپاهی شد. او در آخرین سال‌های سده شانزدهم میلادی به دستور ارنل اسکس مأمور شد به ایران رود و با شاه عباس بر علیه عثمانیان متحد گردد و برای بازرگانان انگلیسی امتیازاتی بگیرد.

آنتونی شرلی در ۲۴ مه ۱۵۹۸ م / ۲۱ شوال ۱۰۰۹ م. با بیست و پنج همراه از جمله برادرش رابرت از ونیز حرکت کرده و از راه دریا به اسکندرون رسید. او با گذشتن از حلب و بغداد، وارد ایران شد و در قزوین به حضور شاه عباس که تازه از جنگ با ازبکان بازگشته بود رسید، سپس به همراه شاه عباس

**زمانی که در سال ۱۹۳۳ سر ادوارد
دنيس راس، کتاب سر آنتونی شرلی و
سفرهای ایرانی او را منتشر کرد، افزون
بر مقدمه‌ای بسیار عالی، منبع شناسی
ارزشمندی از منابع اصیل مرتبط با
خاندان شرلی را نیز ارائه داد**

آلمان رسید.

رابرت شرلی می‌خواست مستقیماً به انگلستان رود اما در پراگ کنت سالیسبوروی، وزیر جیمز اول پادشاه انگلستان از او خواست تا پس از انجام مأموریتش در اروپا به انگلستان رود. ظاهراً همان گزارش و نامه‌های ارسالی رابرت شرلی، پس از ارسال به انگلستان در سال ۱۶۰۹ م. در لندن انتشار یافت. (بنگرید به چهارمین کتاب معرفی شده).

رابرت شرلی راهی ایتالیا شد و در ۲۸ جمادی‌الثانی ۱۰۱۸ هـ. / ۸۲ سپتامبر ۱۶۰۹ م. وارد رم شده، به حضور پاپ پل پنجم بار یافت و نامه شاه عباس را تقدیم او کرد. رابرت از ایتالیا به اسپانیا رفت و پس از مدتی معطلی در ژانویه ۱۶۱۰ م. / شوال ۱۰۱۸ هـ. به نزد شاه اسپانیا رفته و نامه‌های خود را تقدیم کرد. اما دربار اسپانیا در پاسخ دادن به نامه‌های شاه عباس هیچ عجله‌ای نداشت و به سفیر او نیز اجازه مرخصی نمی‌داد. او سرانجام در ربیع‌الآخر ۱۰۲۰ هـ. / ژوئن ۱۶۱۱ م. از اسپانیا خارج و در اول اکتبر ۱۶۱۱ م. / ۳۲ رجب ۱۰۲۰ هـ. به دربار جیمز اول راه یافت. رابرت شرلی پس از یک سال و نیم اقامت در انگلستان عازم بازگشت به ایران شد و در ژانویه ۱۶۱۳ م. / ذی‌قعدة ۱۰۲۱ هـ. در بندر دوور به کشتی نشست. او در نوامبر ۱۶۱۴ م. / شوال ۱۰۲۳ هـ. به هند و در جمادی‌الاول ۱۰۲۴ هـ. / می ۱۶۱۵ م. به اصفهان وارد شد. شاید درست پس از خروج رابرت شرلی از انگلستان بود که آنتونی شرلی خاطرات خود درباره ایران را در لندن منتشر کرد. (بنگرید به پنجمین کتاب معرفی شده)

رابرت شرلی در رمضان ۱۰۲۴ هـ. / اوت ۱۶۱۵ م. دوباره به اروپا فرستاده شد تا درباره عهدنامه‌های بازرگانی با اروپاییان مذاکره کند. شرلی در تابستان ۱۰۲۶ م. / ۱۶۱۷ م. به لیسبون رسید و تا سال ۱۰۳۱ هـ. / ۱۶۲۲ م. در اسپانیا بود. سپس به ایتالیا رفت و در ربیع‌الآخر ۱۰۳۲ هـ. / ژانویه ۱۶۲۳ م. وارد انگلستان شد و با دولت و بازرگانان انگلیسی وارد مذاکره شد. درست پیش از آن که قراردادها به امضای شاه برسد، جیمز اول

ردلف دوم، امپراتور آلمان رسیدند و نامه‌های شاه عباس را تقدیم کردند. پس از آن با حرکت از میان دو کانشین‌های گوناگون آلمان، وارد سرزمین‌های ایتالیایی شدند و خواستند به ونیز روند تا نامه شاه ایران را به دوک ونیز برسانند اما ونیزیان نپذیرفتند و پیام دادند که به دلیل حضور سفیر عثمانیان در ونیز برای انعقاد قرار داد صلح با ونیز، از پذیرفتن فرستاده شاه ایران معذورند. لذا فرستادگان به رم رفته با پاپ کلمنت هشتم دیدار کردند. در رم بین دو فرستاده اختلاف افتاد و آنتونی شرلی از حسینعلی بیگ جدا شده به ونیز رفت. علت اختلاف به گونه‌های مختلف گزارش شده که در این مقاله نمی‌گنجد. حسینعلی بیگ مأموریت خود را ادامه داد و پس از رساندن پیام شاه عباس به شاه اسپانیا، با یک کشتی اسپانیایی در سال ۱۰۱۰ هـ. / ۱۶۰۱ م. عازم ایران شد که از عاقبت کار او اطلاعی در دست نیست.

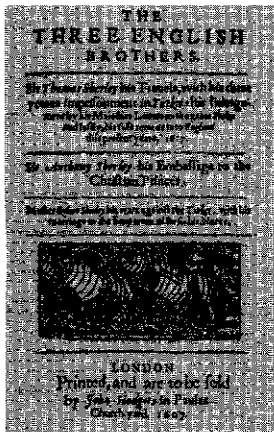
آنتونی شرلی نیز پس از رفتن به ونیز، به مذهب کاتولیک گرویده و پس از مدت‌ها خدمت در دربار پادشاهان بوهیمیا و اسپانیا، در سال ۱۶۳۵ م. / ۱۰۴۴ هـ. درگذشت. سفرنامه او در سال ۱۶۱۳ به چاپ رسید (بنگرید به پنجمین کتاب معرفی شده).

رابرت شرلی در سال ۱۸۵۱ م. / ۹۸۹ هـ. به دنیا آمد و در سال ۱۵۹۸ م. / ۱۰۰۶ هـ. به همراه برادرش سرآنتونی وارد ایران شد. رابرت پس از رفتن آنتونی به اروپا و انصرافش از بازگشت به ایران، موردنظر شاه عباس قرار گرفت و شاه عباس، ترزا، دختر اسماعیل خان چرکس را به همسری او داد. رابرت در سال ۱۰۱۳ و ۱۰۱۴ هـ. / ۵-۱۶۰۴ م. در رأس سپاهیان شاه عباس به جنگ عثمانیان رفت و شجاعتی درخور نشان داد. در سال ۱۰۱۶ هـ. / ۱۶۰۸ م. شاه عباس او را در رأس هیأتی به اروپا فرستاد تا نامه‌های او را تسلیم شاهان اروپایی کند. فرستادگان در ۲۴ شوال ۱۰۱۶ هـ. / ۲۱ فوریه ۱۶۰۸ م. از اصفهان حرکت کرده، از طریق مازندران و روسیه به اروپا رفتند. رابرت شرلی در کراکوی لهستان مورد استقبال سیگیسموند، پادشاه لهستان قرار گرفت و سپس راهی آلمان شد و در ژوئن سال ۱۶۰۹ م. / ربیع‌الاول ۱۰۱۸ هـ. در پراگ به خدمت ردلف دوم، امپراتور

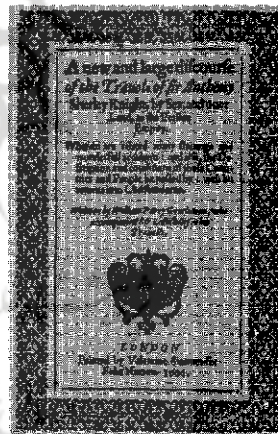
رابرت در سال ۱۰۱۳ و ۱۰۱۴ هـ. / ۱۶۰۴-۵ م. در رأس سپاهیان شاه عباس به جنگ عثمانیان رفت و شجاعتی درخور نشان داد. در سال ۱۰۱۶ هـ / ۱۶۰۸ شاه عباس او را در رأس هیأتی به اروپا فرستاد تا نامه‌های او را تسلیم شاهان اروپایی کند

علیحضرت: و سرانجام بازگشت با سلامت او به انگلستان در امسال، ۱۶۰۷

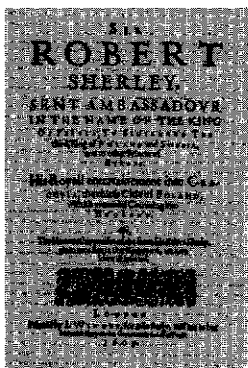
قزوین در ایران: پذیرفتن او توسط صوفی بزرگ: خطابه او: نامه‌های مودت‌آمیز او به شاهزادگان مسیحی: و امتیازات اعطا شده صوفی بزرگ برای راه‌های امن و آمد و شد هم بازرگانان مسیحی، از طریق همه سرزمین‌هایش) لندن: چاپخانه ر. بلور به سفارش ی. یاگارد، ۱۶۰۰ م.

۲- گزارش ویلیام پری با عنوان

سرآنتونی شرلی: سفارت‌هایش به سوی شاهزادگان مسیحی آقای رابرت شرلی: جنگ‌هایش علیه ترکان و ازدواجش با خواهرزن شاهنشاه ایران) لندن: چاپخانه جان هجتز، ۱۶۰۷

۴- گزارش رابرت شرلی با عنوان

(گزارشی تازه و بزرگ از سفرهای شوالیه سرآنتونی شرلی از طریق دریا و زمین به شاهنشاهی ایران، که در آن جا حوادث عجیب و غریب زیادی وجود دارد: و نیز توصیف وضعیت سرزمین‌ها و مردمانی که او از آن‌ها گذشت: با بازگشت او به مسیحیت؛ نوشته شده توسط جناب ویلیام پری که سرآنتونی را در سفرش همراهی می‌کرد) لندن: چاپخانه والتین سیمز به سفارش فلیکس نورتون، ۱۶۰۱ م.

۳- کتاب آنتونی نیکسون Anthony Nixon

(سررابرت شرلی، سفیر فرستاده شده از سوی شاه ایران به سیگسیموند سوم شاه لهستان و سوئیس و دیگر شاهزادگان اروپا، پذیرایی شاهانه از او در کراکو شهر بزرگ لهستان و

با عنوان (سه برادر انگلیسی؛ سرتوماس شرلی، سفرهایش با ۳ سال اسارت در ترکیه، معرفی او به ترک بزرگ با نامه‌های

در سال ۱۸۲۵ میلادی / ۱۲۴۰ هجری کتابی به سفارش «شرکت هرست، رابینسون» (Hurst, Robinson & co) در چاپخانه دی.اس. موریس لندن منتشر شد که سه برادر: یا سفرها و ماجراهای سرآنتونی، سررابرت، و سرتوماس شرلی در ایران، روسیه، ترکیه، اسپانیا و غیره نام داشت

مهم‌تر کتاب ادوارد دنیس راس را به فارسی ترجمه و در اختیار پژوهشگران جوان قرار دهند.

آمدن ظاهری او به انگلستان و نیز ستایش شاهانه از همان سررابرت شرلی لندن: چاپخانه. ویندت به سفارش جان باچ، ۱۶۰۹

۵ - سفرنامه آنتونی شرلی با عنوان

پی‌نوشت‌ها:

1. The Three Brothers or, The Travels and Adventures of Sir Anthony, Sir Robert, & Sir Thomas Sherley, in Persia, Russia, Turkey, Spain, Etc., with Portraits London: 1825

۲. به کوشش دکتر محبت آیین با عنوان سفرنامه برادران شرلی، تهران، ۱۳۵۷ - به کوشش علی دهباشی با عنوان سفرنامه برادران شرلی در زمان شاه عباس کبیر، تهران، ۱۳۶۲ - همان، تهران، ۱۳۷۸

- و نیز در سفرنامه‌ها، به کوشش منوچهر دانش‌پژوه، ج ۱، تهران، ۱۳۸۰، صص ۱۴۳-۱۵۰

۳. سفرنامه برادران شرلی، ص ۱۰۲
۴. در حالی که در زمان صفویه رودسر، بندر اصلی گیلان بوده است.

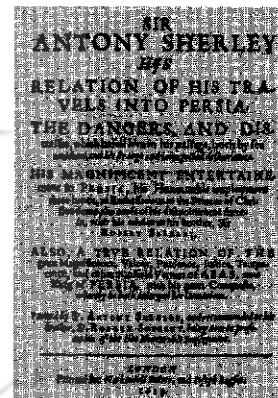
5. E. Denison Ross: Sir Anthony sherley and His Persian Adventure, London, 1933

۶. ترجمه هدایت‌الله دهش، راه نو ۲: ۲۶-۲۸، ۴۱-۴۲، ۹۴-۹۳، ۱۱۵-۱۱۶، ۱۳۹-۱۴۰ و ۲۰۲

۷. در عنوان کتاب آنتونی نیکسون (سومین کتاب معرفی شده) درباره رابرت شرلی آمده بود:

"His Marriage to the Empereovr of Persia his Neece"

Neece یا niece در زبان انگلیسی، طیف بزرگی از بستگان سببی و نسبی مؤنث همچون برادرزاده، خواهرزاده، نوه دختری، دختر برادر زن، دختر خواهرزن، عروس (زن پسر یا نوه) دختر خاله، دختر دایی، ... را شامل می‌شود. ترزا برادرزاده سامسونیا زن شاه عباس بود.

(سرآنتونی شرلی، درباره سفرهایش به ایران، خطرها و گرفتاری‌هایی که در گزارش از دریا و زمین بر او گذشت و رهایی شگفت و غیرمترقبه او.

• پذیرایی با عظمت از او در ایران، استخدام عالی رتبه او در آن‌جا از جمله سفارت به نزد شاهان مسیحی، علت دل‌شکسته شدن در آن‌جا، با اندرزش به برادرش سر رابرت شرلی و همچنین گزارشی به درست از شکوه، دلاوری، دوراندیشی، دادگری، میان‌رویی و دیگر فضیلت‌های بسیار عباس شاه کنونی ایران، با فتوحات بزرگش که بدان وسیله او سرزمین‌هایش را گسترش داد.

• نوشته شده توسط سرآنتونی شرلی و سفارش شده به برادرش سررابرت شرلی، که اکنون در حال انجام مأموریت است.

لندن: چاپخانه ن.ا.کس، به سفارش نتائیل باتر و جوزف بگ فت، ۱۶۱۳ م.)

امید است دانشمندان ایرانی، این متون مهم و از همه